

Rozumienie i stosowanie wybranych paronimów przez studentów i absolwentów Politechniki Gdańskiej oraz Uniwersytetu Gdańskiego – wyniki ankiety internetowej

Daria Róg | Wydział Filologiczny, Uniwersytet Gdański

Streszczenie

Słowa kluczowe:
paronimia, wyrazy
mylone, rozumienie
paronimów,
stosowanie
paronimów

Wyrazy mylone, czyli tak zwane paronimy, bywają dla Polaków problematyczne w codziennej komunikacji językowej. Zdarza się, że użytkownicy języka mają dylemat, którym wyrazem powinni posłużyć się w danym kontekście. Bywają także momenty, w których nieświadomie, nieprawidłowo stosują określony wyraz, myśląc, że jego znaczenie jest dokładnie takie, jak im się wydaje, a wybrane słowo jest w danej sytuacji odpowiednie. Mylne stosowanie paronimów jest problemem aktualnym, z którym użytkownicy języka spotykają się na co dzień. W niniejszym artykule zaprezentowano wyniki badania ankietowego dotyczącego rozumienia i stosowania paronimów przez studentów oraz absolwentów Politechniki Gdańskiej oraz Uniwersytetu Gdańskiego. Badanie zostało przeprowadzone drogą internetową w marcu 2017 roku. Na podstawie zgromadzonych danych podjęto próbę opisu zagadnień odnoszących się do paronimii oraz błędów z nią związanych i popełnianych w codziennej komunikacji językowej przez wykształconych Polaków.

The understanding and use of selected paronyms by students and graduates of Gdańsk University of Technology and students of Speech Therapy at the University of Gdańsk

Abstract

Keywords:
paronymia,
misleading words,
understanding
of paronyms,
use of paronyms

Frequently confused words or so-called 'paronyms', when they are used in everyday communication, can be challenging for native speakers of Polish. Sometimes language users find it difficult to decide which word they should choose in a given context. There are also situations in which speakers make unconscious errors in the use of a word, assuming that its meaning is exactly what they expect it to be and that the specific word is appropriate in a given situation. Inaccurate usage of paronyms is a perennial problem that language users face daily. This paper presents the results of a questionnaire-based survey on the understanding and use of paronyms conducted among students and graduates of Gdańsk University of Technology and the University of Gdańsk. The study was conducted online in March 2017. On the basis of the collected data, the present author attempted to describe issues related to the phenomenon of paronymia and mistakes made in everyday communication of educated speakers of Polish.

Wstęp

Zagadnieniem, które zostało poruszone w niniejszym artykule, jest rozumienie i stosowanie wybranych paronimów przez studentów i absolwentów Uniwersytetu Gdańskiego oraz Politechniki Gdańskiej. Zwrócono przy tym uwagę na błędy popełniane przez użytkowników języka, polegające na myleniu znaczenia słownictwa stosowanego w codziennych rozmowach, na przykład: *adaptacja* – *adopcja*, *apatia* – *empatia*, *efektowny* – *efektywny*, *hospitacja* – *hospitalizacja* itp. W związku z powyższym nasuwają się dwa pytania. Pierwsze dotyczy prawdopodobnych przyczyn mylenia niektórych słów. Drugą kwestią poddaną rozważaniom jest związek wykształcenia kierunkowego respondentów – językoznawczego (studenci i absolwenci logopedii) oraz technicznego (studenci i absolwenci transportu i informatyki) – z liczbą popełnianych przez nich błędów. Postanowiono zatem poszukać odpowiedzi, pytając o opinie studentów i absolwentów dwu wyżej wspomnianych gdańskich uczelni.

Kłopoty związane z używaniem paronimów w języku polskim nie zostały dotychczas dokładnie zbadane, dlatego trudno byłoby znaleźć jakiegokolwiek informacje na ten temat w rodzimej literaturze językoznawczej. Powstał zaledwie jeden *Słownik paronimów, czyli wyrazów mylonych* pod redakcją Małgorzaty Kity i Edwarda Polańskiego (2004). Oprócz wspomnianej pozycji pojedyncze wzmianki dotyczące zagadnienia paronimii znaleźć można między innymi w opracowaniu Andrzeja Markowskiego (2005), który zalicza tę kwestię do błędów słownikowych. Markowski przytacza konkretne przykłady i omawia kwestie mylenia znaczeń wyrazów zapożyczonych podobnie brzmiących, wyrazów zapożyczonych o podobnej budowie, wyrazów z tego samego pola semantycznego, wyrazów rodzimych współpodstawowych, należących do jednej kategorii gramatycznej lub posiadających wspólne elementy znaczeniowe.

W artykule omówiono zjawisko paronimii, wybrane problemy związane z rozumieniem i stosowaniem paronimów, a także podjęto próbę wskazania przyczyn popełnianych błędów. Główna część artykułu obejmuje przedstawienie wyników badania ankietowego, w którym uczestniczyli studenci oraz absolwenci Uniwersytetu Gdańskiego oraz Politechniki Gdańskiej. Ankietę przeprowadzono w marcu 2017 roku drogą internetową. W badaniu wzięły udział dwie czterdziestoosobowe grupy, których podział został narzucony przez zróżnicowanie doświadczeń językowych, zdobytych głównie podczas studiów. Przyjęto, że studenci logopedii, którzy w toku kształcenia wyższego mają w programie przedmioty z zakresu ortofonii, kultury języka, wiedzy o współczesnym języku polskim wskażą więcej poprawnych odpowiedzi. Zadaniem uczestników było bowiem rozwiązanie kwestionariusza składającego się z osiemnastu pytań dotyczących wyboru odpowiedniego wyrazu w podanym kontekście. Wyniki przeprowadzonego badania ankietowego pokazują różnice ilościowe w trafnym stosowaniu paronimów w obu grupach respondentów.

Wybrane problemy związane ze stosowaniem paronimów

Sprawy dotyczące błędów leksykalnych popełnianych przez współczesnych Polaków są niezwykle istotne w rozważaniach na temat szeroko ujmowanej kultury języka. Problemy, z jakimi borykają się użytkownicy języka, często wpisują się w zagadnienia znaczeniowe oraz poprawnościowe wyrazów używanych w komunikacji codziennej. Brak pewności w związku z zastosowaniem konkretnego słowa w danym zdaniu występuje znacznie częściej niż rozważania na temat jego prawidłowej konstrukcji. Pytania dotyczące wątpliwości co do poprawnego używania wyrazów są jednymi z najczęściej kierowanych do językoznawców, gdyż trafne posługiwanie się środkami leksykalnymi w procesie komunikacji językowej jest działaniem najbardziej świadomym (por. Kurkowska 1982: 40).

Dane rozważania mają wpływ między innymi na trafny dobór słów w wypowiedzi nadawcy, co przekłada się na czytelność przekazu. Oczywiście, w zrozumieniu komunikatu istotną rolę odgrywa wiele innych czynników – morfologia, fonetyka czy składnia, ale to przede wszystkim wybór wyrazów o odpowiednim znaczeniu determinuje właściwy odbiór treści.

Kwestie leksyki wpisują się także w wiele zagadnień socjologicznych i psychologicznych, odnoszących się do procesu nabywania języka przez człowieka. O ile podstawy systemu gramatycznego opanowuje się we wczesnym dzieciństwie, o tyle nauka słownictwa ma przebieg ciągły. Związane jest to z brakiem możliwości przyswojenia całego słownika, który rozwija się nieustannie – pojawiają się nowe wyrazy, nowe znaczenia itd. (por. Kurkowska 1982: 40).

W rozważaniach o znaczeniu oraz odpowiednim doborze wyrazów w komunikacji językowej należałoby także przybliżyć zagadnienie świadomości językowej funkcjonującej w polskiej lingwistyce w odniesieniu do „kategorii poznawczej o charakterze potocznym” (Gajda 2014: 23). Tym tematem zajmował się w działalności naukowej między innymi Krzysztof Maćkowiak (2011: 10), definiując świadomość językową jako „przyrodzoną zdolność ludzi do gromadzenia oraz analizowania wiedzy, sądów i poglądów natury językowej. Dotyczą one rozmaitych kwestii: normatywnych, opisowych, psycholingwistycznych, socjolingwistycznych, kulturowo-antropologicznych”. Świadomość językowa jest zatem zbiorem różnych poglądów i sądów o języku, specyficznych dla danej grupy społecznej, zbiorowości czy też konkretnej jednostki (por. Markowski 2005: 123).

Jak zauważa Andrzej Markowski (2005: 123–124), wspomniane poglądy i osądy „mogą mieć charakter intuicyjny i nie tworzyć spójnego systemu, ale mogą też być umotywowane i podbudowane wiedzą o języku. W każdym jednak wypadku muszą one być względnie trwałe i powinny się uzewnętrzniać, a nawet wpływać na zachowanie językowe osoby czy grupy ludzi”. Obok zjawisk uświadomionych można doszukać się także mniej trwałych, bezrefleksyjnych osądów o języku wśród jego użytkowników, które mają znaczenie w kontekście jednostkowych zachowań językowych (por. Markowski 2005: 124).

Istotną rolę w wielu sytuacjach komunikacyjnych odgrywa z pewnością intuicja językowa, która wraz z dotychczas zgromadzoną wiedzą stanowi podstawę językowej świadomości (por. Markowski 2005: 124). Dzięki połączeniu tych elementów jesteśmy w stanie ocenić i dobrać formę językową, dokonać selekcji odpowiedniego słownictwa. Naturalnie, wybór ten będzie uzasadniony odniesieniem do własnych doświadczeń, sposobu mówienia, a także obserwacji i ocen zachowania językowego innych osób, a co się z tym wiąże – nie zawsze bywa słuszny (por. Markowski 2005: 124). Taki nietrafiony i niepoparty językową refleksją ani funkcjonalnym uzasadnieniem wybór leksemu możemy sklasyfikować jako błąd językowy. Pojęcie *błąd językowy* odnosi się bowiem do różnych nieprawidłowości obserwowanych w mowie, będących odstępstwami od obowiązującej normy, których użytkownik dopuszcza się nieświadomie (por. Markowski 2005: 55).

Błędy o charakterze leksykalnym Markowski zalicza do błędów systemowych. Wśród nich wyróżnia się następujące błędy słownikowe:

- zbyt częste używanie wyrazów modnych,
- posługiwanie się wyrazami w niewłaściwym znaczeniu,
- stosowanie pleonazmów,
- naruszanie łączliwości danego wyrazu,
- mylenie znaczeń słów o podobnym brzmieniu lub morfologii i używanie ich w niepoprawny, wymienny sposób, na przykład: *adaptować* i *adoptować* (por. Markowski 2005: 57).

Dalsza część niniejszego artykułu poświęcona została właśnie tym ostatnim rodzajom błędów.

Paronimy, czyli wyrazy mylone

W języku polskim istnieją wyrazy, ich pary, czasem trójki, które mają różne znaczenie, mimo podobieństwa w wymowie. Ta bliskość jest przyczyną mylenia i nieprawidłowego stosowania (Sikorska-Michalak, Wojniłko 2003: 346). W literaturze językoznawczej wyrazy takie określa się zazwyczaj mianem fałszywych przyjaciół, jednakże najczęściej daje się im miano paronimów (Kita, Polański 2004: 7). Według definicji zaproponowanej przez Mieczysława Szymczaka (1995: 583) *paronim* to „wyraz wiążący się z innym albo ze względu na wspólność rdzenia [...] albo ze względu na podobieństwo brzmieniowe [...] mogące wywoływać w użyciu zamieszanie”. Witold Mizerski (2000: 44) definiuje paronimy jako „pary wyrazów mających różne znaczenie, ale podobne brzmienie; zbieżność może wynikać ze zbliżonej etymologii (na przykład wspólne, charakterystyczne formanty słowotwórcze) lub może być zupełnie przypadkowa”. Z kolei Janusz Sławiński w *Słowniku terminów literackich* (1988: 345), to pojęcie wyjaśnia jako „wyrazy podobnie brzmiące, a niespokrewnione etymologicznie

i znaczeniowo". W *Słowniku paronimów, czyli wyrazów mylonych* pod redakcją Małgorzaty Kity i Edwarda Polańskiego (2004: 8) autorzy artykułu hasłowego zwracają uwagę, że definicja zaproponowana przez Sławińskiego wymagałaby niewielkiej korekty, bowiem „między wyrazami podobnymi mogą istnieć związki etymologiczne, by powołać się na przykład: platoński i platoniczny”. Paronimy są zatem wyrazami o podobnej pisowni oraz formie brzmieniowej, jednak niosą różne znaczenia (por. Kita, Polański 2004: 8). Wśród paronimów odnaleźć można także wyrazy powstałe od „tej samej podstawy słowotwórczej z różnymi formantami, których niewyspecjalizowanie semantyczne sprawia, że są wyzyskiwane do tworzenia derywatów należących do różnych kategorii słowotwórczych, np. *czytelnik* i *czytnik* (od *czytać*), *reprezentacyjny* i *reprezentatywny* (od *reprezentować*)” (Kita, Polański 2004: 8).

Zjawisko paronimii obejmuje słownictwo rodzime i zapożyczone, a różnice w wyrazach mylonych mogą mieć charakter ilościowy lub jakościowy. Zróżnicowanie ilościowe odnosi się do liczby liter/głosek, sylab, natomiast jakościowe dotyczy kolejności pojedynczych liter lub głosek w zestawianych leksemach (por. Kita, Polański 2004: 8).

Paronimy należą zazwyczaj do tych samych części mowy, zatem mylone słowa mogą dotyczyć par w układzie rzeczownik – rzeczownik, przymiotnik – przymiotnik, czasownik – czasownik. Ponadto wyrazy owe mogą być zróżnicowane gramatycznie. Zjawisko paronimii obejmuje różne części mowy w niejednakowym stopniu, bowiem najwięcej jest par rzeczownikowych, natomiast nie odzyskamy par zaimkowych czy przyimkowych (por. Kita, Polański 2004: 9).

Prawdopodobne przyczyny mylenia przez użytkowników niektórych wyrazów

Przyczyn mylenia niektórych słów przez użytkowników języka można byłoby wymienić wiele. Jedną z nich jest prawdopodobnie błędne rozumienie znaczenia wyrazów, wynikające z nieprawidłowego przyswojenia, zapamiętania lub jednorazowego przejęzyczenia. Zbliżona budowa, brzmienie, pochodzenie znaczeniowe leksemów przyczynia się do ich mylenia (Markowski 2005: 183). Zastosowanie niewłaściwego wyrazu może też być wynikiem braku wiedzy, nie powinno być jednak utożsamiane z ograniczonym zasobem słownictwa nadawcy wypowiedzi czy też z „ograniczoną kompetencją językową, zwłaszcza na poziomie leksykalnym” (Kita, Polański 2004: 5). Uwarunkowania powodujące zakłopotanie użytkowników języka bywają trudne do określenia i jednoznacznego wskazania. Uchwycenie przyczyn błędnego stosowania paronimów wymaga niezwykle dokładnych badań i analizy wypowiedzi wielu osób.

Opis przeprowadzonego badania ankietowego

Badanie rozumienia i stosowania wybranych paronimów przeprowadzone zostało w dniach 3–20 marca 2017 roku w formie ankiety internetowej utworzonej w bezpłatnym formularzu *Google*, w której udział wzięło łącznie 80 osób. Ankieta została rozesłana bezpośrednio do studentów i absolwentów Uniwersytetu Gdańskiego oraz Politechniki Gdańskiej lub zamieszczona w grupach na portalu społecznościowym Facebook. Respondenci zostali podzieleni na dwie grupy:

- grupa I: studenci drugiego roku studiów magisterskich oraz absolwenci z roku 2016 Wydziału Elektroniki, Telekomunikacji i Informatyki oraz Inżynierii Lądowej i Środowiska Politechniki Gdańskiej (kierunki: transport oraz informatyka) w przedziale wiekowym 24–26 lat;
- grupa II: studenci oraz absolwenci Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego (kierunek: logopedia) w przedziale wiekowym 21–28 lat.

Udało się zgromadzić odpowiedzi osiemdziesięciu osób, po czterdzieści z każdej grupy.

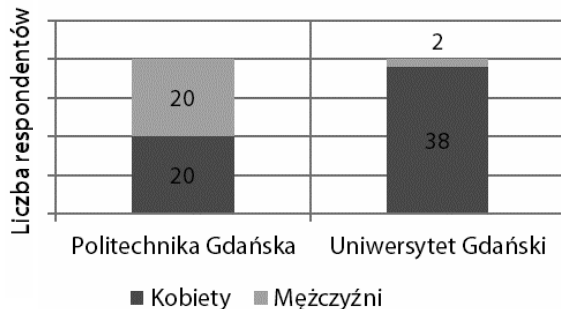
Kwestionariusz ankiety składał się z osiemnastu pytań zamkniętych, których rozwiązanie polegało na wybraniu jednego z dwóch podanych w zdaniu wyrazów. Test badał rozumienie znaczenia wybranych paronimów w danym kontekście, respondenci mieli do wyboru dwa warianty, spośród których mogli wybrać tylko jeden. Zdania zostały skonstruowane przez autorkę badania w taki sposób, by odpowiedź była jednoznaczna i nie wzbudzała najmniejszych wątpliwości. Doboru słownictwa zaprezentowanego w kwestionariuszu dokonano na podstawie między innymi *Słownika paronimów, czyli wyrazów mylonych* pod redakcją Małgorzaty Kity i Edwarda Polańskiego, *Słownika wyrazów obcych i trudnych* pod redakcją Andrzeja Markowskiego i Radosława Pawelca, *Wielkiego słownika języka polskiego* pod redakcją Edwarda Polańskiego, *Nowego słownika języka polskiego PWN* pod redakcją Elżbiety Sobol oraz *Słownika 100 tysięcy potrzebnych słów* pod redakcją Jerzego Bralczyka. Przy wyborze wyrazów kierowano się frekwencyjnością ich występowania w codziennej komunikacji językowej.

Celem ankiety było zbadanie, która grupa respondentów dokona trafniejszego wyboru. Założono, że z zadaniem lepiej poradzą sobie studenci i absolwenci logopedii – z uwagi na większe doświadczenia językowe, zdobyte w toku kształcenia.

Wyniki ankiety wraz z próbą ich interpretacji zaprezentowano w formie wykresów procentowych. Uwzględniono na nich uczelnię, do której uczęszczają lub uczęszczali respondenci. Różnicowanie płciowe w grupie studentów i absolwentów Politechniki Gdańskiej rozłożyło się równomiernie (dwadzieścia kobiet i dwudziestu mężczyzn), natomiast znaczną większość studentów i absolwentów logopedii stanowiły kobiety (38 kobiet i dwóch mężczyzn). Ma to związek z charakterem samych studiów przede wszystkim logopedycznych, będących kierunkiem sfeminizowanym. Z uwagi na tak

duże dysproporcje w poniższym zestawieniu omówiono jedynie odpowiedzi respondentów z podziałem na dwie uczelnie, nie analizując odpowiedzi z podziałem na płeć.

Grupę osób, które wzięły udział w badaniu, przedstawia rysunek 1.

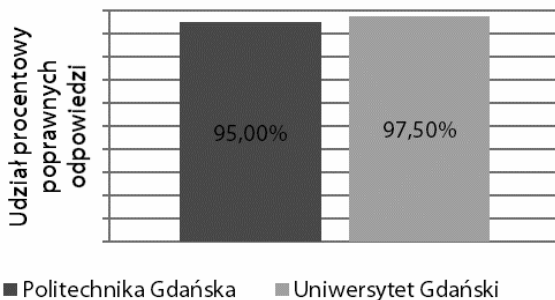

Rys. 1. Charakterystyka respondentów

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki badania ankietowego

Zdanie nr 1: Postanowiliśmy *zaadoptować/zaadaptować* strych na sypialnię.

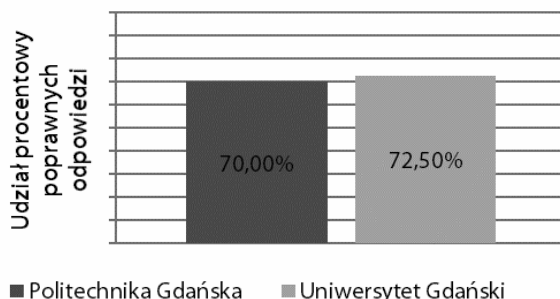
Rys. 2. Odpowiedzi na pytanie nr 1

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie *Słownika paronimów, czyli wyrazów mylonych* (Kita, Polański 2004: 19) rzeczownik *adaptacja* oznacza 'przystosowanie się do nowej sytuacji czy warunków lub dostosowanie czegoś do innego przeznaczenia'. *Adopcja* natomiast jest 'uznaniem cudzego dziecka za własne na mocy prawa'.

Spośród respondentów prawidłowego wyboru dokonało 95% studentów i absolwentów Politechniki Gdańskiej i aż 97,5% studentów logopedii Uniwersytetu Gdańskiego.

Zdanie nr 2: Dowódca musiał zastosować odpowiednie postępowanie wobec *adiunkta/adiutanta*, który nie wykonał polecenia służbowego.

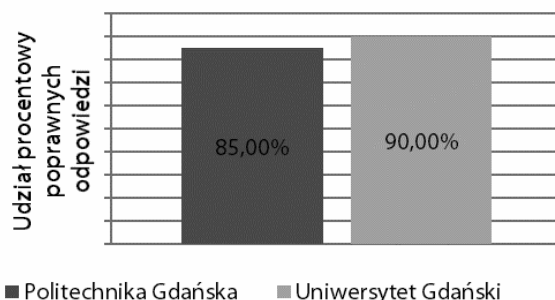
Rys. 3. Odpowiedzi na pytanie nr 2

Źródło: opracowanie własne.

Rzeczownik *adiutant* stosowany jest w odniesieniu do 'oficera przydzielonego do dowódcy lub dowództwa', *adiunkt* natomiast to 'tytuł niesamodzielnego pracownika naukowego szkoły wyższej lub ośrodka badawczego' (por. Markowski, Pawelec 2003: 7).

Poprawnej odpowiedzi udzieliło 70% przebadanych studentów i absolwentów Politechniki Gdańskiej i 72,5% studentów i absolwentów logopedii Uniwersytetu Gdańskiego. Powyższe wyniki mogą być zaskakujące, głównie z uwagi na to, że w obydwu badanych grupach studenci mają lub mieli częsty kontakt z adiunktami zatrudnianymi w uczelniach. Nietrafne wybory mogą zatem być spowodowane błędnym przyswojeniem znaczeń wyrazów *adiutant* i *adiunkt* lub nieznajomością tych słów.

Zdanie nr 3: Dyrygent tuż przed rozpoczęciem koncertu zorientował się, że jego *batut zaginął/batuta zaginęła*.

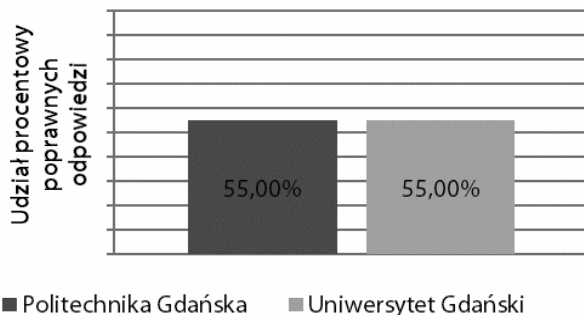

Rys. 4. Odpowiedzi na pytanie nr 3

Źródło: opracowanie własne.

Poprawną odpowiedź – *batuta* – ‘pałeczka dyrygenta, za pomocą której kieruje działaniami orkiestry, śpiewaka, chóru’ (por. Markowski, Pawelec 2003: 96) – zaznaczyło 85% respondentów z Politechniki Gdańskiej, a spośród badanych z Uniwersytetu Gdańskiego – 90%. Pozostali wskazali wyraz *batut*, który oznacza ‘przrząd do skakania, wykonany ze sprężystej siatki rozciągniętej na ramie, stosowany podczas ćwiczeń gimnastycznych’ (por. Kita, Polański 2004: 38).

Zdanie nr 4: Pan Nowak został *desygnowany/asygnowany* na nowego prezesa spółki.

Rys. 5. Odpowiedzi na pytanie nr 4

Źródło: opracowanie własne.

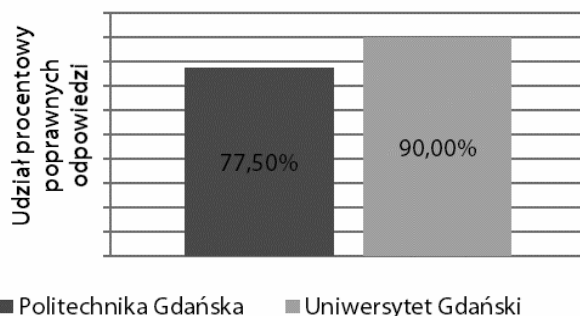
Zdanie nr 4 przysporzyło znacznych kłopotów ankietowanym zarówno z Politechniki Gdańskiej, jak i Uniwersytetu Gdańskiego. W obydwu grupach poprawnej odpowiedzi udzieliło 55% osób. Poprawny w tym przypadku czasownik – *desygnować*, oznacza ‘mianowanie, wyznaczanie danej osoby na jakieś stanowisko’. *Asygnowanie* natomiast to ‘przeznaczanie określonej sumy pieniędzy na jakiś cel’ (por. Kita, Polański 2004: 33).

Przyczyn błędnego wyboru doszukiwać się można w nieznanomości znaczeń przedstawionych czasowników.

Zdanie nr 5: Każdy początkujący nauczyciel zastanawia się, jak wpłynąć na *aktywację/aktywizację* uczniów do pracy na lekcjach.

W powyższym przykładzie jedynym poprawnym terminem spośród dwu proponowanych jest wyraz *aktywizacja*, oznaczający ‘uaktywnianie, pobudzanie do działania na przykład zespołu, grupy’. *Aktywować* natomiast można urządzenia takie jak na przykład telefon komórkowy lub kartę magnetyczną, czyli ‘włączyć, wyzwolić jakąś funkcję’ (por. Polański 2008: 23).

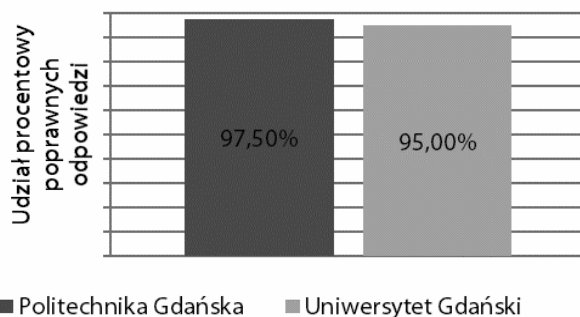
Poprawną odpowiedź wskazało 90% studentów i absolwentów logopedii oraz 77,5% osób z Politechniki Gdańskiej.

Rys. 6. Odpowiedzi na pytanie nr 5

Źródło: opracowanie własne.

Zdanie nr 6: Ekipa pracująca przy tym filmie miała dobrego *montera/montażystę*.

Rys. 7. Odpowiedzi na pytanie nr 6

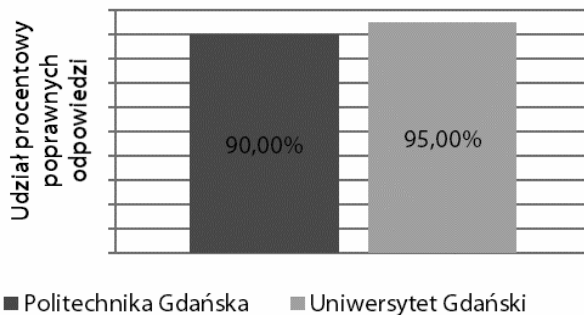
Źródło: opracowanie własne.

W powyższym przykładzie należało wskazać *montażystę*, czyli 'specjalistę pracującego w zakresie montażu filmu'. Zawód *montera* dotyczy bowiem osoby, która 'wykonuje zawód robotnika montującego i naprawiającego maszyny i urządzenia' (por. Kita, Polański 2004: 155).

Aż 97,5% respondentów z Politechniki Gdańskiej udzieliło poprawnej odpowiedzi, natomiast spośród studentów i absolwentów logopedii z Uniwersytetu Gdańskiego prawidłowy rzeczownik wybrało 95% osób.

Zdanie nr 7: Wykład wydziałowy jest *obligatoryjny/obligacyjny* dla każdego studenta.

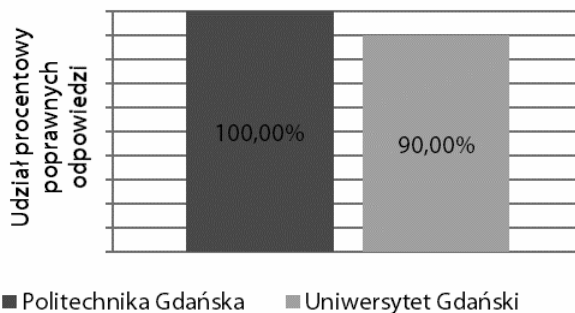
Słowo, które należało wskazać, odnosiło się do obowiązkowego udziału we wspomnianym wykładzie, który był przedmiotem *obligatoryjnym*. Przymiotnik *obligacyjny* używany jest w odniesieniu do spraw 'dotyczących obligacji' (por. Polański 2008: 531).

Rys. 8. Odpowiedzi na pytanie nr 7

Źródło: opracowanie własne.

Zdanie nr 8: W ostatnim marszu wzięło udział dziesięć tysięcy *demonstratorów/demonstrantów*.

Rys. 9. Odpowiedzi na pytanie nr 8

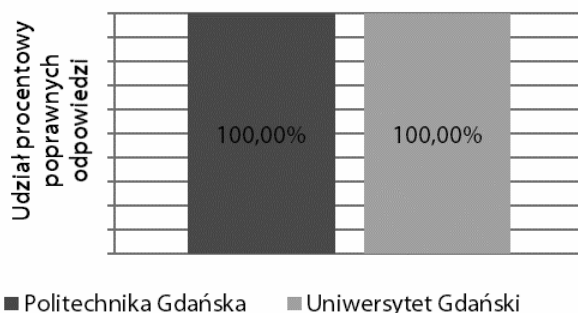
Źródło: opracowanie własne.

Rzeczownik pasujący do powyższego kontekstu to *demonstrant*, czyli 'uczestnik manifestacji, osoba biorąca udział w demonstracji ulicznej'. *Demonstrator* to 'człowiek, który coś pokazuje, demonstruje, przeprowadza jakieś doświadczenie' (por. Kita, Polański 2004: 59).

Poprawnej odpowiedzi udzieliło 100% osób z Politechniki Gdańskiej i 90% respondentów z Uniwersytetu Gdańskiego.

Zdanie nr 9: Profesor prowadzący dzisiejsze zajęcia co chwilę robił jakieś *degresje/dygresje*, przez co trudno było skupić się na treści wykładu.

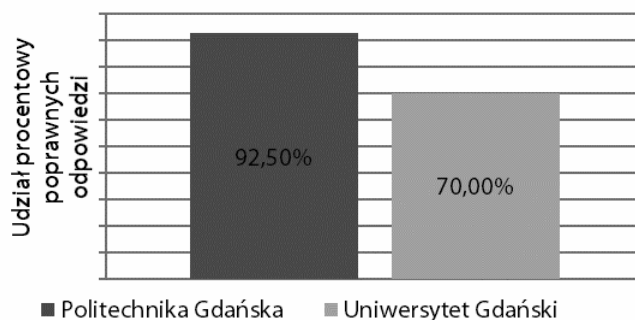
Wszyscy respondenci udzielili poprawnej odpowiedzi, dokonując wyboru wyrazu *dygresja*, oznaczającego 'odejście od zasadniczego wątku wypowiedzi' (por. Polański 2008: 177). Drugi z podanych rzeczowników – *degresja* – oznacza 'stopniowe zmniejszanie' (por. Kita, Polański 2004: 58).

Rys. 10. Odpowiedzi na pytanie nr 9

Źródło: opracowanie własne.

Zdanie nr 10: Wszyscy spośród tegorocznych *dypłomatów/dypłomantów* uzyskali średnią ocen powyżej 4.

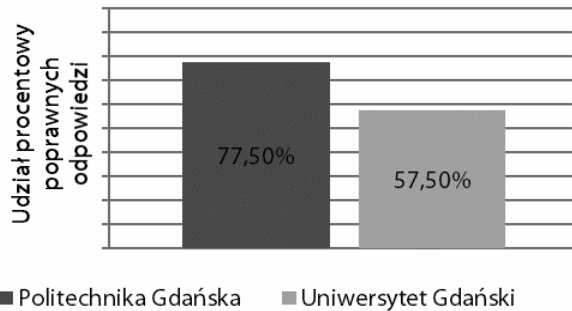
Rys. 11. Odpowiedzi na pytanie nr 10

Źródło: opracowanie własne.

Wybór wyrazu w powyższym pytaniu okazał się problematyczny przede wszystkim dla studentów i absolwentów logopedii – tylko 70% respondentów wskazało prawidłowy rzeczownik – *dypłomant* – oznaczający ‘absolwenta uczelni wyższej przygotowującego się do przystąpienia do egzaminu dyplomowego’ (por. Kita, Polański 2004: 64). Studenci i absolwenci Politechniki Gdańskiej w 92,5% przypadków wskazali właśnie tę odpowiedź. Rzeczownik *dypłomata*, który był drugą opcją w zdaniu, stosowany jest w odniesieniu do ‘członka placówki dyplomatycznej lub urzędnika upoważnionego do rozmów z obcym państwem’ (por. Polański 2008: 178).

Zdanie nr 11: Wielu *imigrantów/emigrantów* mieszkających w Niemczech pochodzi z Polski.

Podobnie jak w poprzednim przykładzie, zdanie nr 11 również przysporzyło problemów, szczególnie respondentom z Uniwersytetu Gdańskiego. Tylko 57,5%

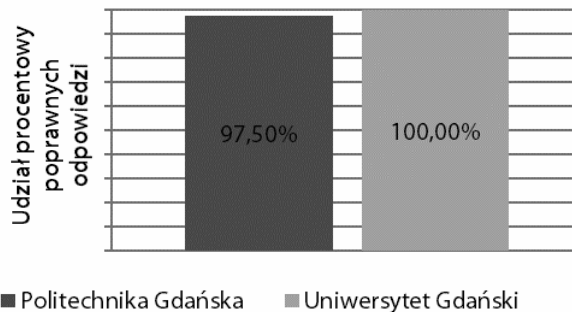

Rys. 12. Odpowiedzi na pytanie nr 11

Źródło: opracowanie własne.

ankietowanych wskazało prawidłową odpowiedź – *imigrant* – ‘przybysz, człowiek osiedlający się czasowo lub na stałe w jakimś kraju’ (por. Sobol 2003: 274). Odpowiedzi tej udzieliło 77,5% ankietowanych z Politechniki Gdańskiej. Błędny w tym kontekście był rzeczownik *emigranci*, określający ‘osoby, które z przyczyn na przykład społecznych, ekonomicznych, religijnych czy politycznych, wyjechały z własnego kraju i osiedliły się w innym’ (por. Kita, Polański 2004: 71).

Zdanie nr 12: Ze względu na krytyczny stan zdrowia poddano go natychmiastowej *hospitalizacji/hospitacji*.

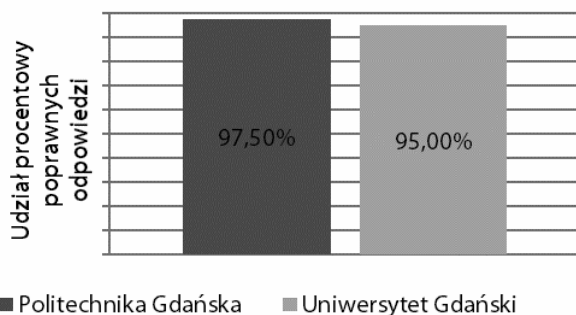

Rys. 13. Odpowiedzi na pytanie nr 12

Źródło: opracowanie własne.

Wyraz, który należało zastosować w niniejszym zdaniu, to *hospitalizacja*, czyli ‘pobyt chorego w szpitalu w trakcie leczenia’. Wszyscy ankietowani z Uniwersytetu Gdańskiego wskazali niniejszą odpowiedź. Aż 97,5% respondentów z Politechniki Gdańskiej również zaznaczyło to słowo, natomiast zdecydowana mniejszość zdecydowała się na rzeczownik *hospitacja*, którego zastosowanie w powyższym zdaniu nie znajduje uzasadnienia, gdyż oznacza on ‘wizytowanie przez władze szkolne lekcji prowadzonej przez nauczyciela w celu poznania jego metod pracy i ocenienia go’ (por. Sobol 2003: 266).

Zdanie nr 13: Dyrektor urzędu został oskarżony o *lobbying/mobbing* wobec pracowników.

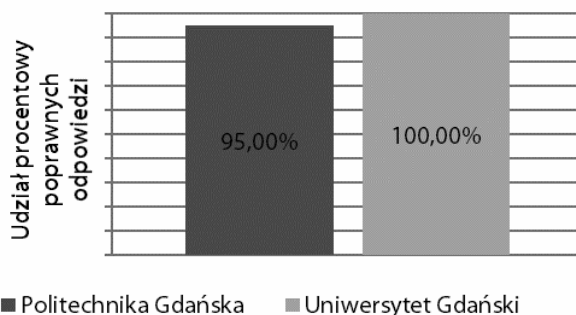

Rys. 14. Odpowiedzi na pytanie nr 13

Źródło: opracowanie własne.

Prawidłową odpowiedź wskazało 95% ankietowanych z Uniwersytetu Gdańskiego i aż 97,5% respondentów z Politechniki Gdańskiej. W zaprezentowanym kontekście należało użyć rzeczownika *mobbing*, oznaczającego 'prześladowanie, wywieranie presji i znęcanie się nad pracownikiem przez pracodawcę' (por. Bralczyk 2005: 409). Znaczenie drugiego słowa – *lobbying* – odnosi się bowiem do 'działalności wpływowej grupy osób na rzecz jakiejś grupy społecznej lub zawodowej' (por. Polański 2008: 411).

Zdanie nr 14: Po śmierci babci mój dziadek pogrążył się w *empatii/apatii*.

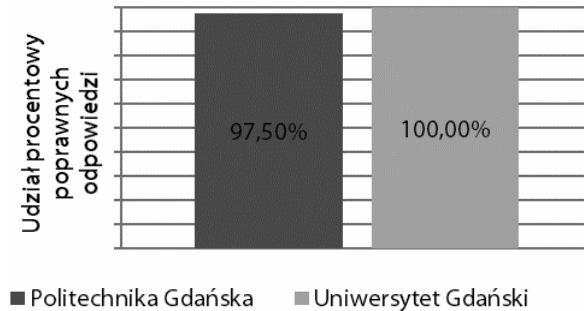

Rys. 15. Odpowiedzi na pytanie nr 14

Źródło: opracowanie własne.

Odpowiedni w tym przykładzie rzeczownik *apatia* zaznaczyli wszyscy studenci i absolwenci logopedii. 95% ankietowanych z Politechniki Gdańskiej udzieliło poprawnej odpowiedzi. Znaczenie wyrazu *empatia* odnosi się do 'uczuciowego identyfikowania się z drugą osobą, umiejętności wczuwania się w stan psychiczny innego człowieka' (por. Kita, Polański 2004: 30). *Apatia* natomiast to 'nieumiejętność odczuwania wzruszenia, zubożenie na otaczający świat' (por. Sobol 2005: 19).

Zdanie nr 15: Badania pokazują, że praca w godzinach porannych jest najbardziej *efektowna/efektywna*.

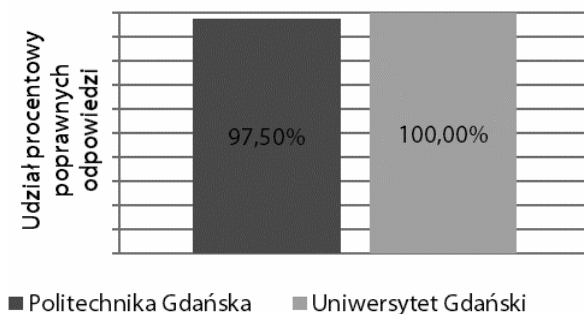

Rys. 16. Odpowiedzi na pytanie nr 15

Źródło: opracowanie własne.

Przymiotnik, którego należało użyć w powyższym zdaniu, to *efektywny*, czyli 'taki, który jest wydajny, przynosi dobre wyniki'. Określenie *efektowny* stosuje się w przypadku rzeczownika, który 'przyciąga uwagę swoim pięknem, oryginalnością itp.' (por. Bralczyk 2005: 155). Respondenci z Uniwersytetu Gdańskiego nie mieli żadnych wątpliwości i wszyscy wskazali wyraz prawidłowy. Spośród przebadanych studentów i absolwentów Politechniki Gdańskiej aż 97,5% znało znaczenie tego przymiotnika i potrafiło poprawnie go zastosować.

Zdanie nr 16: Ona tylko *stymuluje/symuluje* chorobę, żeby nie iść do szkoły.

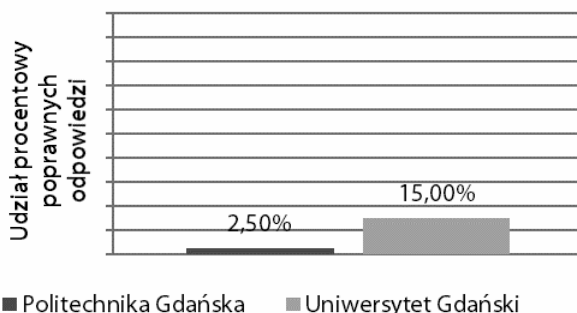
Rys. 17. Odpowiedzi na pytanie nr 16

Źródło: opracowanie własne.

Podobnie jak w poprzednim przykładzie, respondenci z Uniwersytetu Gdańskiego wykazali się lepszą znajomością znaczenia wymienionych czasowników. 100% studentów i absolwentów logopedii oraz 97,5% osób z Politechniki Gdańskiej wskazało prawidłowy wyraz *symuluje* – 'udaje, wprowadza w błąd, stwarza pozory' (por. Sobol

2005: 979) – jako odpowiedź poprawną. Drugi termin – *stymulacja* – oznacza ‘pobudzanie, dostarczanie impulsu do działania’ (por. Sobol 2005: 971).

Zdanie nr 17: To zagadnienie wymaga dokładnego omówienia. Weźmiemy je na *tape-tę/tapet* na najbliższym zebraniu zespołu.

Rys. 18. Odpowiedzi na pytanie nr 17

Źródło: opracowanie własne.

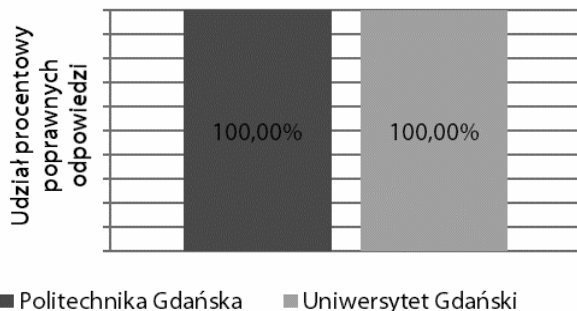
Uwzględniając definicje słownikowe, rzeczownik *tapeta* oznacza ‘wzorzyste okleiny, służące do dekoracji ścian’, w kontekście powyższego zdania nie należy go zatem stosować. Słowo, którego należało użyć, to *tapet*, stosowane dawniej w odniesieniu do ‘stołu wyłożonego zielonym sukniem, przy którym prowadzono obrady’ (por. Bralczyk 2005: 836).

Poprawną odpowiedź wskazało zaledwie 15% spośród przebadanych osób z logopedii oraz 2,5% ankietowanych na Politechnice Gdańskiej.

Błędne użycie i mylenie znaczeń obydwu rzeczowników stanowi problem, który obejmuje grupę znacznie większą niż przebadani respondenci. Przyczyna trudności tkwi prawdopodobnie w nieświadomości znaczenia słów. Nawet w radiu czy telewizji słyszy się o „braniu jakiegoś problemu/zagadnienia na tapetę”, co jeszcze mocniej utwierdza użytkowników języka o zasadności zastosowania niniejszego rzeczownika w podobnych kontekstach.

Zdanie nr 18: Mój znajomy cierpi na *amnestię/amnezję* po wypadku, w wyniku którego doszło do uszkodzenia jego mózgu.

Obydwie grupy respondentów dokonały właściwego wyboru, wskazując w powyższym zdaniu wyraz *amnezja* oznaczający ‘osłabienie, utratę lub luki w pamięci’. Funkcjonujący także w języku polskim rzeczownik *amnestia* oznacza jednak ‘prawny akt łaski, powszechne darowanie kar za popełnione przestępstwa’ (por. Bralczyk 2005: 15).

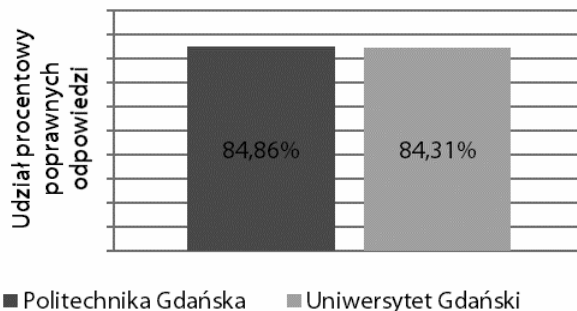

Rys. 19. Odpowiedzi na pytanie nr 18

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Podsumowując wyniki przeprowadzonej ankiety, z prawidłowym wyborem paronimów nieznacznie lepiej poradzili sobie studenci i absolwenci Politechniki Gdańskiej – udział poprawnych odpowiedzi w tej grupie wyniósł bowiem 84,86%. Studenci i absolwenci logopedii uzyskali wynik 84,31% poprawnych odpowiedzi.

Rys. 20. Podsumowanie wyników badań

Źródło: opracowanie własne.

Wynik ten może być w pewnym stopniu zaskakujący, zważywszy na wcześniejsze założenie, że grupa logopedów poradzi sobie lepiej i wskaże więcej trafnych rozwiązań. Tymczasem rezultaty badania pokazują, że problem mylenia paronimów przez użytkowników nie do końca jest związany z charakterem studiów czy prezentowanym poziomem doświadczeń językowych. Popełniane błędy są wynikiem nieznamomości znaczeń poszczególnych wyrazów, a w niektórych, pojedynczych przypadkach – prawdopodobnie błędnego przyswojenia tych znaczeń. Przyczyna związana jest raczej z wiedzą ogólną o świecie, którą zdobywa się na różnych etapach kształcenia oraz wynosi się chociażby ze środowiska domowego. Dokładniejsze wyjaśnienie byłoby możliwe dopiero po dokonaniu rzetelnej analizy ustnych i pisemnych

wypowiedzi znacznie większej grupy użytkowników języka. Należałoby również przy tym określić, czy podłoże błędu ma naturę przypadkową, jednostkową, czy być może jest jedynie zwykłym przejęzyczeniem.

Na podstawie zgromadzonych danych można przypuszczać, że przyczyna mylenia paronimów jest sprawą indywidualną, mającą związek z biernym i czynnym zasobem słownictwa, sprawnością leksykalną oraz zdolnością do asocjacji znaczeń. Z całą pewnością jednak nieprawidłowe stosowanie paronimów ma charakter postępowania nieświadomego.

Poddając rozważaniom zarówno przedstawione wyniki, jak i samo zjawisko mylenia niektórych słów, dokładne zbadanie i wskazanie przyczyn błędnego stosowania paronimów wydaje się zadaniem niezwykle trudnym.

Literatura

- Bralczyk J., red., 2005, *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gajda S., 2014, *Ku świadomości językowej* [w:] *Świadomość językowa*, red. J. Nocoń, A. Tabisz, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Kita M., Polański E., 2004, *Słownik paronimów, czyli wyrazów mylonych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kurkowska H., 1982, *Swoistość leksykalnych zagadnień kultury języka* [w:] *Kultura języka polskiego: zagadnienia poprawności leksykalnej (słownictwo rodzime)*, red. D. Buttler, H. Kurkowska, H. Satkiewicz, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Maćkowiak K., 2011, *U źródeł polskiej świadomości językowej (X–XV wiek)*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Markowski A., 2005, *Kultura języka polskiego: teoria: zagadnienie leksykalne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Markowski A., Pawelec R., red., 2003, *Słownik wyrazów obcych i trudnych*, Warszawa: Wydawnictwo Wilga.
- Mizerski W., red., 2000, *Język polski: encyklopedia w tabelach*, Warszawa: Wydawnictwo Adamantan.
- Polański E., red., 2008, *Wielki słownik języka polskiego*, Kraków: Krakowskie Wydawnictwo Naukowe.
- Sikorska-Michalak A., Wojniłko O., red., 2003, *Język polski: poradnik profesora Markowskiego*, Warszawa: Wydawnictwo Wilga.
- Sławiński J., 1988, *Słownik terminów literackich*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Sobol E., red., 2003, *Nowego słownik języka polskiego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szymczak M., red., 1995, *Słownik języka polskiego PWN. 2, L–P*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Aneks 1. Formularz ankiety internetowej

Szanowna Pani/Szanowny Panie,

jestem doktorantką Filologicznych Studiów Doktoranckich Uniwersytetu Gdańskiego. Proszę o poświęcenie kilku minut na wypełnienie tego kwestionariusza. Ankieta dotyczy paronimów, które bywają mylone w codziennej komunikacji językowej. Zagadnienie to stanowi element badań prowadzonych przeze mnie w ramach seminarium otwartego. Poniższa ankieta jest anonimowa.

METRYCZKA

Płeć:

mężczyzna/kobieta

Jestem:

studentką/studentem/absolwentką/absolwentem Politechniki Gdańskiej

studentką/studentem/absolwentką/absolwentem Logopedii Uniwersytetu
Gdańskiego

PYTANIA

Postanowiliśmy *zaadoptować/zaadaptować* strych na sypialnię.

Dowódca musiał zastosować odpowiednie postępowanie wobec adiunkta/adiutanta, który nie wykonał polecenia służbowego.

Dyrygent tuż przed rozpoczęciem koncertu zorientował się, że jego batut zaginęła/batuta zaginęła.

Pan Nowak został desygnowany/asygnowany na nowego prezesa spółki.

Każdy początkujący nauczyciel zastanawia się, jak wpłynąć na aktywację/aktywizację uczniów do pracy na lekcjach.

Ekipa pracująca przy tym filmie miała dobrego montera/montażystę.

Wykład wydziałowy jest obligatoryjny/obligacyjny dla każdego studenta.

W ostatnim marszu wzięło udział dziesięć tysięcy demonstratorów/demonstrantów.

Profesor prowadzący dzisiejsze zajęcia co chwilę robił jakieś degresje/dygresje, przez co trudno było skupić się na treści wykładu.

Wszyscy spośród tegorocznych dyplomatów/dyplomantów uzyskali średnią ocen powyżej 4.

Wielu imigrantów/emigrantów mieszkających w Niemczech pochodzi z Polski.

Ze względu na krytyczny stan zdrowia poddano go natychmiastowej hospitalizacji/hospitacji.

Dyrektor urzędu został oskarżony o lobbing/mobbing wobec pracowników.

Po śmierci babci mój dziadek pograżył się w empatii/apatii.

Badania pokazują, że praca w godzinach porannych jest najbardziej efektywna/efektywna.

Ona tylko stymuluje/symuluje chorobę, żeby nie iść do szkoły.

To zagadnienie wymaga dokładnego omówienia. Weźmiemy je na tapetę/tapet na najbliższym zebraniu zespołu.

Mój znajomy cierpi na amnestię/amnezję po wypadku, w wyniku którego doszło do uszkodzenia jego mózgu.

Paronimy

Szanowna Pani / Szanowny Panie,
jestem doktorantką Filologicznych Studiów Doktoranckich Uniwersytetu Gdańskiego. Proszę o poświęcenie kilku minut na wypełnienie tego kwestionariusza. Ankieta dotyczy paronimów, które bywają mylone w codziennej komunikacji językowej. Zagadnienie to stanowi element badań, prowadzonych przeze mnie w ramach seminarium otwartego. Poniższa ankieta jest anonimowa.

Płeć

*

kobieta

mężczyzna

Jestem *

studentką/studentem/absolwentką/absolwentem Politechniki Gdańskiej

studentką/studentem/absolwentką/absolwentem Logopedii Uniwersytetu Gdańskiego

1. Postanowiliśmy _____ strych na sypialnię. *

Rys. 21. Wzór ankiety (zrzut ekranu)

Źródło: opracowanie własne.